

VODNIK PO RIMU

MILAN SELAN

SEDEM GLAVNIH BAZILIK
IN DRUGI ZAKLADI

Vsebina

I. Rim – od mitološkega nastanka do danes	7
Mitološki začetki	7
Sedem rimskih kraljev	8
Rim kot republika	9
Od triumvirata do prvega cesarja	11
Od največjega blišča do žalostnega konca	12
Od propada cesarstva do Cerkevne države (zgodnji srednji vek)	17
Od Cerkevne države do prvega jubileja (visoki srednji vek)	19
Od Avignona do odkritja Amerike (pozni srednji vek)	24
Novi vek – od preporoda do konca papeške države	27
Rim – glavno mesto	33
II. Romanja – od začetkov do danes	36
III. Jubilej 2000	38
Jubilej skozi stoletja	38
26. jubilej	41
IV. Po poti srednjeveških romarjev	43
1. Bazilika svetega Petra v Vatikanu	46
2. Bazilika svetega Pavla pred obzidjem	50
3. Bazilika svetega Sebastijana pred obzidjem	59
4. Bazilika svetega Janeza v Lateranu	60
5. Bazilika svetega Križa v Jeruzalemu	66
6. Bazilika svetega Lovrenca pred obzidjem	67
7. Bazilika Marije Snežne	69
V. Če vam za danes še ni dovolj	71
Nakupi	71
Za lačne in sladokusce	71
Še kam po večerji?	74
Nočni lokali z živo glasbo in diskoteke	74
Pivnice	75
Vinoteke	76
Gledališča in opere	76
Kabareji	77
Kinodvorane	77
VI. Kulturne, zgodovinske in druge zanimivosti	77
Angelski grad	77
Bazilike, cerkve in samostani	78
Cirkusi, stadioni in amfiteatri	124
Geto	126

Gledališča, toplice in portiki	126
Grobovi, svetišča in sveti kraji	128
Katakombe	130
Mostovi na Tiberi	132
Mozaiki in freske	134
Obeliski in stebri	135
Obzidje	137
Oratorij sv. Filipa	139
Palače, vile in galerije	139
Rimski bogovi in mitološka bitja	142
Srednjeveški stolpi	143
Starorimski vodovodi	144
Starorimske ceste	145
Trg sv. Petra	145
Vatikan	146
Via della Conciliazione	146
Vrata iz obzidja, loki in slavoloki	147
VII. Osebnosti	150
Arhitekti in umetniki	150
Papeži, kardinali in druge cerkvene osebnosti	191
Svetniki	201
Vladarji in vojskovodje	214
VIII. Koristni nasveti	223
Kako do Rima	223
Restavracije in bari	224
Prenočišča	226
Prevozi po mestu	227
Vreme	229
Zdravstvena pomoč in lekarne	229
Kriminal in osebna varnost	230
Pomembnejše telefonske številke	231
Nekaj zanimivosti in opozoril	232
IX. Slovarček pojmov in tujih besed	238
X. Uporabljena literatura	250

Papež Pavel VI. je na tiskovni konferenci spraševal novinarje, koliko časa so že v Rimu.

Prvi novinar je odgovoril, da je tu šele pet dni.

»Preveč, preveč,« je odvrnil papež.

Drugi novinar je odgovoril, da je tu že dve leti.

»Premalo, premalo,« je dejal Pavel VI.

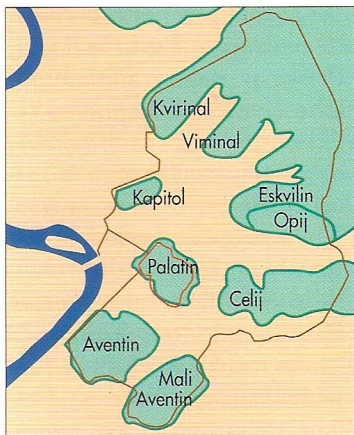
I. Rim - od mitološkega nastanka do danes

Na kratko opisati zgodovino več kot 2750 let starega mesta s tako pomembno in burno preteklostjo seveda ni mogoče, brez nekaterih osnovnih pojmov pa prav tako ni mogoče dovolj dobro razumeti tega, kar lahko danes vidimo, pa naj gre za razvaline starega, cesarskega Rima ali za bleščavo baročne umetnosti.

Volkulja – rimski simbol

Mitološki začetki. Zgodba o nastanku Rima združuje krajevno pripoved o Romulu in Remu in Vergilovo pesnitev Eneido, ki išče korenine v grški tradiciji. Tako naj bi Enej, sin Anhiza in boginje Afrodite, pribežal iz požgane Troje v Lacij, se tu poročil s hčerko krajevnega kralja Lavinijo in ustanovil mesto Lavinij. Njun sin Askanij, Rimljani so ga pozneje imenovali Julia in so ga imeli za začetnika rodu Julijev, je višje ob Tiberi ustanovil mesto Albalongo. Nekaj generacij pozneje, ko je v Albalongi kraljeval Numitor, ga je brat Amulij pregnal s prestola, njegovo hčerko Reo Silvijo pa, da ne bi rodila otrok, poslal med vestalke. Toda bog Mars jo je nekega dne ob zajemališču vode posilil in rodila je dvojčka, Romula in Rema. Kralj Amulij je vse tri obsodil na smrt, a dvojčka sta smrti ušla, saj so ju usmiljeni služabniki spustili po narasli Tiberi, ki ju je naplavila na bregu pod Palatinom.

Sedem rimskih gričev

Dvojčka je najprej došla volkulja, dokler ju ni našel pastir in ju vzgajal kot lastna sinova. Vse to naj bi uredila boginja otroške vzgoje Rumina. Dvojčka sta odrasla in 21. aprila 753 pr. n. š. ustanovila Rim. Romul je na Palatinu zgradil mestno obzidje, ki naj bi ga Rem iz objestnosti preskočil oziroma naj bi prestopil črto, ki je ločevala sveti kraj, za kar ga je Romul ubil. Rim se je rodil v krvi in kri je bila sestavni del rimskega življenja več kot dve tisočletji.

II. Romanja - od začetov do danes

Romanja so različna, a le eno je pravo, kar pove že samo ime. V slovenščini bi se sicer lahko glasilo tudi RIManje in RIMar, vendar potem ne bi vedeli, ali gre za cenenega pesnika iz križank ali za popotnika. Dante je v svoji knjigi *Vita Nova* razdelil romarje v tri skupine. *Palmeiri* (palmarji) so bili popotniki v Sveto deželo (tam je bilo veliko palm), *peregrini* so bili popotniki, ki so obiskovali najbolj oddaljenega svetnika sv. Jakoba v Composteli (ime so dobili po posebnih oblačilih), *romei* (ROMArji) pa so obiskovali Rim.

Romanje je že od nekdaj pomenilo potovanje v svete kraje, povezane z začetki krščanske vere (tudi druge vere imajo svoja romanja), ali posebno svete kraje z ogledi grobov svetnikov, relikvij, cerkev, pa tudi poslušanje papeža, molitev, kesanje in prejemanje odpustkov.

Za prvega romarja lahko imamo že Abrahama, potem ko ga je nagovoril bog z besedami »Zapusti svojo zemljo in se napoti v deželo, ki ti jo bom pokazal«. Romanje je nadaljeval Mojzes. Zapustil je Egipt in s svojim ljudstvom odšel iskat obljubljeni deželo. S prvimi romanji so kristjani začeli že v II. stoletju, a so bila omejena na posameznike ali manjše skupine (med prvimi sta tako bila Meliton s Sardinije, ki je leta 150 obiskal Jeruzalem in Aleksander iz Kapadokije, ki je bil leta 212 v Jeruzalemu). V III. stoletju so začeli obiskovati Palestino in častiti inkarnacijo.

Množično so se romanja začela šele v IV. stoletju po milanskem ediktu leta 313 in z gradnjo prvih svetišč v Sveti deželi. Po letu 614, ko so Perzijci podrli svetišča, so se za romarje v Sveto deželo začeli težki časi. Leta 630 je cesar Heraklij za kratek čas ponovno prevzel nadzor nad Palestino, a so ga že osem let pozneje pregnali muslimani. Leta 1009 je Al Hakim porušil cerkev Sveti grob.

Tudi Rim je bil že od IV. stoletja naprej priljubljena točka romarjev, ki so obiskovali predvsem grobove apostolov in drugih mučencev, razmahnilo pa se je po letu 640, ko ni bilo več mogoče obiskovati Svete dežele. Iz križarskih vojn (1099–1187) so iz Palestine prenesli v Rim marsikatero svetinjo, tako da so bila romanja še bolj zanimiva.

Irška cerkev je v VI. stoletju uporabljala romanja kot obliko spreobrnjenja in prenove človeka, romanja so bila skorajda oblika denarnega kaznovanja. Celo obsojene zaradi umorov so tako ljudska sodišča kot cerkev pošiljali na romanje.

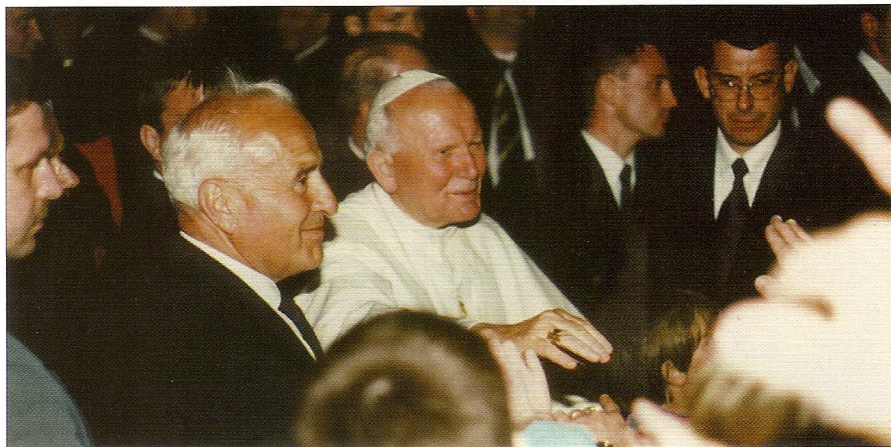
Ko so leta 812 v Galiciji v Španiji odkrili grob sv. Jakoba (obglavljeno truplo svetnika), so se začela množična romanja v ta kraj. Jakob, brat Janeza Evangelista, je bil med prvimi usmrčenimi apostoli, saj ga je usmrtil Agripa že leta 42

III. Jubilej 2000

Jubileji skozi stoletja. Med liturgičnim slavljem v baziliki sv. Petra 22. februarja 1300, je papež Bonifacij VIII. (Benedetto Caetani, Anagni, 1294–1303) izdal bulo, s katero je razglasil prvo sveto leto Katoliške cerkve in določil pogoje za popolno odpustitev grehov in kazni, za Rimljane 30 cerkev (po eno vsak dan v 30 dneh) in za Nerimljane 15 (po eno vsak dan v 15 dneh). Obenem je vsako stoto leto razglasil za sveto leto. Že prvo leto so se v Rim zgrnile trume vernikov, blizu dva milijona, z vseh koncev Evrope. S prispevki, ki jih je Cerkev pri tem zbrala, so začeli obnovljati cerkve ter obredne in svete kraje. Z letom 1300 se je začelo praznovanje svetega leta, kot ga, skoraj nespremenjenega, poznamo še danes.

Mnogi cerkveni očetje so se za praznovanje jubileja prizadevali že od samega začetka krščanstva. Beseda *jubilej* izvira iz hebrejske besede yobel in je najprej pomenila ovna vodnika, pozneje se je pojem prenesel na ovnov rog oziroma na trobljenje v rog, ki je označevalo začetek slavja. Osnove za jubilej so tako v starem (Bog je na gori Sinaj razložil Mojzesu pomen jubileja – po šestih letih dela leto počitka in po sedmih sklopih po sedem let je petdeseto leto jubilej, leto, ko človek spet postane lastnik svoje zemlje (lastnik zemlje je tako bog in ljudem jo je dal le v uporabo; leto 2000 naj bi bilo tudi leto, ki naj bi bogati odpustili dolgove revnim) in je le, kar mu da narava sama od sebe) kot v novem testamentu.

Drugo sveto leto je že čez 50 let razglasil francoski papež Klemen VI. Kljub temu da je živel v Avignonu, kugi, ki je divjala v Rimu leta 1348, avanturi pod-

Papež Janez Pavel II. maja 1996 med Slovenci v Ljubljani (foto S. Maček)

Že v prvih desetih dneh so se v Rimu gnetli kaki tri milijoni ROMarjev, tako, da jih bo verjetno do konca leta precej več od načrtovanih 30 milijonov. Najbolj zanesljivo prevozno sredstvo v teh dneh je postala dobra obutev in malo kondicije, saj človek izgubi voljo, da bi v veliki gneči čakal na kakšno hitrejšo prevozno sredstvo. Edini, ki se gneče veselijo, so seveda le vedno dejavni žeparji.

IV. Po poti srednjeveških romarjev

Krščanska vera je že od vsega začetka spodbujala češčenje relikvij, posmrtnih ostankov apostolov, svetnikov, mučencev ter stvari, krajev in dogodkov, povezanih z Jezusom Kristusom in krščansko vero nasploh. Prva romarja v Rim sta bila že apostola Peter in Pavel, ko ju je Kristus poslal iz Jeruzalema v Rim razlagat krščanski nauk. V IV. stoletju so se začela množična roma-

Park Celimontana

nja, sprva v Sveto deželo. Tako kot je Konstantin postavljaj cerkve v Rimu, jo je tudi v Jeruzalemu – cerkev Svetega groba in tu je bil v začetku cilj vseh potovanj. Ko od VII. stoletja zaradi arabske invazije ni bilo več mogoče obiskovati Svete dežele, je romarski primat prevzel Rim. Kmalu so nastali tudi prvi priročniki za romarje, kot *De locis sanctis martyrum quae sunt foris civitatis Romae*, *Topografia di Einsiedeln* ali *Mirabilia* s sredine XII. stoletja.

Potovanja so bila v srednjem veku zaradi slabih in počasnih prometnih zvez dolgotrajna ter pogostokrat tudi nevarna. Tako so npr. od Canterburyja v Angliji do Rima (natanko 1000 milj) potovali kar cel mesec. Po letu 1300, ko je papež Bonifacij VIII. razglasil prvo sveto leto z obljubo o popolni odpustitvi grehov in je v Rim prišlo kar dva milijona vernikov, so romanja postala redna. Najpogosteje so obiskovali prve štiri, patriarhalne bazilike (sv. Petra, sv. Pavla, Marijo Snežno in sv. Janeza v Lateranu).

Po poti srednjeveških romarjev

1. Sv. Peter v Vatikanu

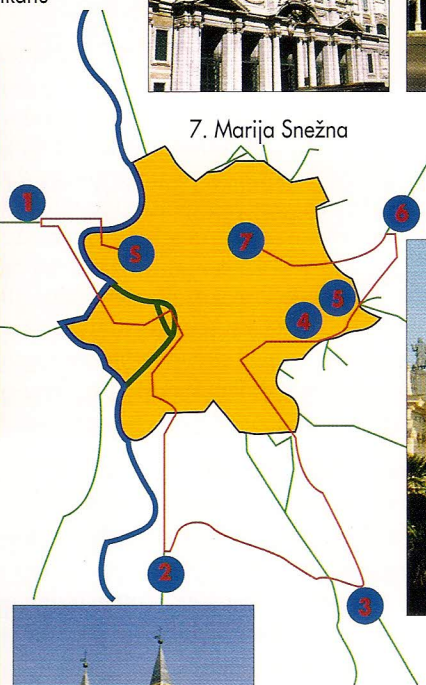
7. Marija Snežna

6. Sv. Lovrenc

S. Nova cerkev

5. Sv. Križ

2. Sv. Pavel

4. Sv. Janez v Lateranu

3. Sv. Sebastijan

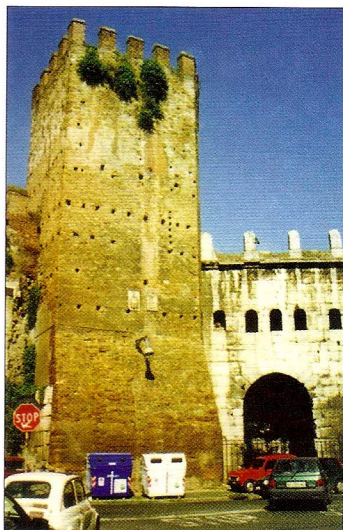
7. Bazilika Marije Snežne

Km: 2,5; odhod: 16.45, 40 minut

Bazilika sv. Lovenca pred obzidjem – Via Tiburtina – Piazzale Tiburtino – Piazza di Porta S. Lorenzo – Via S. Bibiana – Via Giovanni Golitti – Via Cairoli – Via Principe Eugenio – Piazza Vittorio Emanuele II – Via Carlo Alberto – Piazza S. Maria Maggiore – bazilika Marije Snežne

Izpred sv. Lovrenca se odpravimo proti končni postaji naporenega pohoda, proti baziliki Marije Snežne (S. Maria Maggiore). Najprej prehodimo del Tiburtinske ceste do Tiburtinskega trga, kjer je začetek nove Vie Tiburtina. Ta del ceste ni preveč zanimiv, razen za tiste, ki si morda izbirajo nagrobni spomenik. Ta predel mesta je morda zanimivejši le zaradi imen ulic, saj se imenujejo po ljudstvih, ki so jih podjarmili Rimljani v času Republike (npr. Latine leta 493 pr. n. š., Volske in Ekvije leta 393 pr. n. š., Samnite leta 321 pr. n. š., Etruščane in Umbre leta 290 pr. n. š.). Bližina vojaškega pokopališča je verjetno zgolj naključna.

Stara Tiburtinska cesta se odcepi desno pri Largo Falisci in pripelje do **Tiburtinskih vrat**⁹⁰ iz Avrelijanovega obzidja (na drugi strani pripelje do Tivolija, ki se mu je po latinsko reklo Tibur; Hadrijanova vila, Herkulovo svetišče, vila d'Este). Vrata so zelo lepo ohranjena, lep čas pa so že tudi zaprta, vsaj od gradnje železniške postaje Termini v drugi polovici prejšnjega stoletja. Od tu je v starorimskih časih peljala proti Servijevemu obzidju in se malo pred Eskvilinskimi vrati združila z Vio Praenestrina. V srednjem veku je cesta povezovala baziliko Marije Snežne z baziliko sv. Lovrenca v Veranu. Na tem delu je zelo zanimivo tudi obzidje. Nekje pri VII dei Rutoli, kakšnih sto metrov levo od Tiburtinskih vrat, je Avrelijan v obzidje vključil trinadstropno in več kot trideset metrov dolgo vrsto stanovanjskih hiš s konca II. sto-

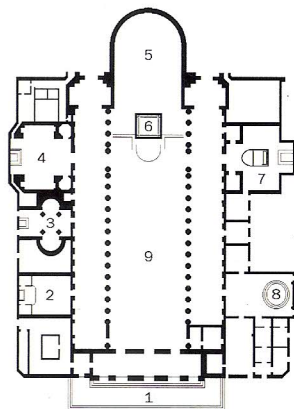
Tiburtinska vrata

Nimfeum Licinijevih vrtov – svetišče Minerve Medica

nevihti (1627) podrli stara cerkev iz IX. stoletja. V cerkvi je dvojniki odtisov Kristusovih nog, izvorni odtisi v kamnu so namreč v baziliki sv. Sebastijana. Cerkev je bila vse do XVII. stoletja posvečena sv. Mariji, ime pa je dobila po palmarjih, ki so romali v Jeruzalem (*S. Maria delle Palme, in Palmis, de Palma, pa tudi ad Passus, plantarum, transitum in del passo*).

Marija Snežna (Santa Maria Maggiore; 432), Via Liberiana 27. Efeški koncil je v letu 421 potrdil versko resnico, da je Marija božja mati in s tem odprl pot kultu čaščenja svete Marije. Prvotno baziliko naj bi zgradil že papež Liberij leta 352, ker naj bi se mu v noči 5. avgusta tistega leta prikazala Marija in izrazila željo, da ji zgradi baziliko na mestu, kjer bo naslednji dan našel snežno zaplato. Liberij naj bi predelal kar obstoječo baziliko. Sprva se je bazilika imenovala Santa Maria della Neve, od tod tudi slovensko ime. V petnajstih stoletjih, kar cerkev stoji, je imela kar več imen – ime Liberijeva bazilika je dobila po papežu Liberiju, sv. Marija z jaslicami po svetih jaslicah, ki so shranjene pod papeškim oltarjem. Danes se imenuje *Maggiore*, ker je največja in najpomembnejša cerkev, posvečena Mariji.

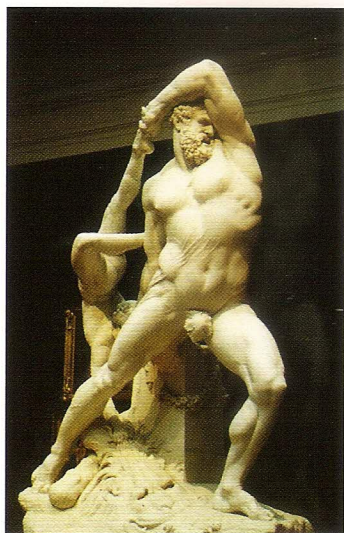
Novo baziliko je takoj po efeškem koncilu zgradil papež Sikst III. (432–40). Iz njegovega časa se je ohranila osrednja ladja s 36 monolitnimi marmornatimi stebri, ki delijo notranjost v tri dele, od 42 mozaikov se jih je na stenah glavne ladje ohranilo 36. Prikazujejo zgodbe iz stare zaveze – na levi strani so prizori iz življenja Abrahama, Izaka in Jakoba (kot *Melkizedekova daritev* (1), *Abraham z angeli* (2), *Jakobov blagoslov prvorojenstva* (4), *Zaroka Jakoba z Ra-*

helo (7), na desni strani pa iz življenja Mojzesa in Jozueta (kot *Najdenje Mojzesa v košari* (1), *Pohod skozi Rdeče morje* (4), *Zavzetje Jerihe* (12).

Bazilika Marije Snežne

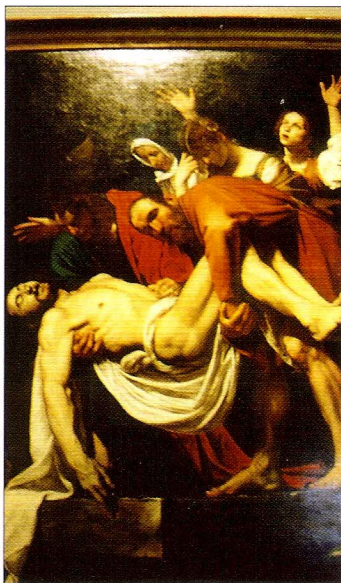
Na loku so ohranjeni mozaiki iz istega obdobja, ki prikazujejo Kristusovo rojstvo in mladost, predvsem pa so posvečeni Marijinemu zmagoslavju po efeškem koncilu. Razdeljeni so v štiri vrste. V najvišji

Canova: Herkul in Lika

Portugalskega je kip Alessandra de Souza (1806–08), v baziliki Svetih apostolov pa je nagrobnik papeža Klemen XIV. (1789). Na pročelju te cerkve je nagrobnik graverja Giovannija Volpata (1807), nad vrati v zakristijo pa še spomenik frančiškanku (1783–87). Nagrobnik šestnajstletnega Leonarda Pesara (1796) je v cerkvi sv. Marka. V galeriji Corsinijev lahko vidimo kip *Plesalka*, v galeriji Borghesejev kip *Paolina Borghese* (1808), doprnski kip papeža Pija VII., kipi *Perzej z meduzino glavo* (1800–01) ter boksarja *Kreugas* in *Damoxenos* (1806) pa so v Vatikanskih muzejih. Eden najpomembnejših kipov, *Herkul in Lika* (1815), je v Narodni galeriji moderne umetnosti. V Vatikanskih muzejih lahko vidimo še izvirne osnutke in skice za spomenik Pija VI. V Akademiji sv. Luke lahko vidimo tudi njegov avtoportret v mavcu. Njegovi kipi so tudi v palači Braschi, nedavno tega pa so nekaj njegovih reliefov našli v parku Torlonia.

Caravaggio (Michelangelo Merisi [oziroma (A)Merighi], Caravaggio (Milano) 1571 – Porto Ercole 1610), italijanski slikar, nasprotnik manierizma in eklekticizma bolonjske šole. Bil je neprimerljiv mojster kontrastov in svetlobe. V slikarstvo je vnesel realizem, nove teme in objekte. V Rimu je deloval od leta 1590. Zaradi svojega načina življenja (bil je tudi zaprt) in načina prikazovanja cerkvene tematike ni bil prav priljubljen v cerkvenih krogih. V Rimu lahko v kapeli Cerasijev v cerkvi sv. Marije Ljudske vidimo *Križanje sv. Petra* (1600–01) in *Spreobrnitev sv. Pavla* (1600–01), v vatikanski pinakoteki je slika *Snemanje s križa* (1602–04), ki jo je narisal za oratorijance sv. Filipa in je bila prvotno v Novi cerkvi, v Kapitolskih muzejih sta sliki *Dobra usoda* (1594) in *Sv. Janez Krstnik* (1601–02). V palači Doria-Pamphilijev so *Marija Magdalena Spokornica* (1594–95), *Sv. Janez Krstnik* in *Počitek na begu v Egipt*

Caravaggio: Snemanje s križa

IX. Slovarček pojmov in tujih besed

Za konec sem dodal še opis manj znanih pojmov in nekatere najpogostejše italijanske besede, s katerimi se bomo srečali na poti. Če ne znate prav dobro ne italijansko ne angleško, si s seboj na pot vzemite kakšnega od številnih priročnih slovarjev, npr. Berlitzev Italijanski popotnik, slovarček besednih zvez z izgovorjavo (v prevodu in priredbi Tatjane Jurkovič je izšel pri založbi Tuma) ali Italijansko-slovenski/slovensko-italijanski slovar Cankarjeve založbe.

A

abbazia: opatija, opatovstvo;

acqua (*aqua*): voda;

acquedotto (*aqua*) -> akvadukt;

affresco -> freska;

akvadukt: starorimski vodovodi, podzemni ali nadzemni, ki so pripeljali vodo z okoliških hribov;

albergo: hotel, prenočišče, izpeljanka nemške besede heriberg;

albižani: verska skupnost iz južnofrancoskega mesta Alba, ki je v XII. in XIII. stoletju razširjala krivoverski dualistični nauk o dvojnem, dobrem in slabem izvoru stvarstva. Zagovarjali so tudi mnenje, da je bil Kristus zgolj angel, ki naj bi ljudi poučil o obstoju božanske duše v nečistem telesu. Albižani so bili obsojeni na več sinodah, papež Inocenc III. pa jih je pregnal tudi z vojsko (1209–29);

amfiteater: zgradba okrogle ali polkrožne oblike za različne predstave in z osrednjo areno ali odrom;

anfiteatro (*amphytheatrum*) -> amfiteater;

antico: (staro)daven;

apokrifi: spisi neznanih avtorjev iz prvih treh stoletij krščanstva. Apokrifov Cerkev ni priznavala za pristne in se pri bogoslužju niso smeli uporabljati. Dokončno so jih izločili iz svetopisemskega kanona na tridentinskem koncilu (1545–63);

apsida: polkrožni zaključek cerkve;

arco (*arcus*): lok, oblok;

arco triumfale: slavolok;

arena: prostor v cirkusu, amfiteatru ali stadionu, kjer so se odvijale predstave, igre ali tekmovanja;

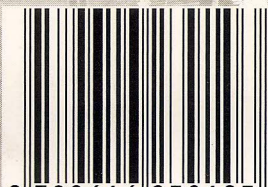
RIM – OD MITOLOŠKEGA
NASTANKA DO DANES

PO POTI SREDNJEVEŠKIH
ROMARJEV

KULTURNE, ZGODOVINSKE
IN DRUGE ZANIMIVOSTI

OSEBNOSTI

KORISTNI NASVETI

9 789616 239103

